

«08» травня 2023 р.

№ 109

Екологічна освіта – внесок у майбутнє

(інформаційна довідка про діяльність закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в умовах воєнного стану та повоєнний розвиток)

Сьогодні проблемі екологічної освіти в усьому світі приділяється велика увага. Можна сказати, що наш час - це період тотального екологічного всеобучу, коли основи екологічних знань викладають усім, починаючи з дитячого віку - в школах та університетах, на різних семінарах і курсах, по радіо й телебаченню - та закінчуючи підвищенням рівня екологічної освіти керівників усіх рангів у всіх країнах, на всіх континентах. В більшості країн світу екологія стала обов'язковою дисципліною в усіх школах і вищих закладах освіти.

Сьогодні в світі екологічна освіта визнається одним із основних факторів екологізації всіх видів людської діяльності. Вона розглядається як самостійна й нагальна проблема, як важливий інструмент управління, головний важіль для вдосконалення моделі виробництва і споживання з урахуванням можливостей біосфери.

Недарма екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів ЮНЕСКО, Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття, інших основоположних документах світового та національного рівня.

Велику еколого-просвітницьку, природоохоронну роботу провадять заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Координатором еколого-натуралістичної роботи в Україні є **Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (далі – НЕНЦ)** – це сучасний заклад позашкільної освіти, який надає знання в галузі біології, екології та агрономії тисячам учням та студентам, поглиблює уявлення про навколишній світ, формує екологічну культуру особистості.

На сьогодні НЕНЦ – найвпливовіший в Україні позашкільний заклад освіти, науково-просвітницький осередок учнівської молоді. За майже сторічну історію своєї діяльності (заклад засновано у 1925 році), з цього відомого не тільки в Україні, а й далеко за її межами, закладу позашкільної освіти вийшло понад 70 тисяч випускників. Понад 2000 учнів щороку проходять стажування на базі творчих учнівських об'єднань Центру. В масових заходах щорічно беруть участь понад 350580 тис. юних дослідників та природоохоронців. Навіть, у час дії військового стану в Україні Центр не припиняє свою роботу – освітня та науково-дослідна діяльність проводиться у очно-дистанційному форматі.

НЕНЦ є координаційним центром роботи профільних закладів позашкільної освіти (регіональних еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів), а також профільних відділень палаців та будинків творчості дітей та юнацтва.

Еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти реалізується у центрах еколого-натуралістичної творчості, станціях юних натуралістів, натуралістичних відділах Будинків школярів, Палацах дитячої та юнацької творчості, в гуртках, секціях, клубах та інших творчих учнівських об'єднаннях на базі загальноосвітніх навчальних закладів, клубах та об'єднаннях за місцем проживання тощо. Протягом 2022 року навчально-виховний процес у **3942 гуртків еколого-натуралістичного напрямку**.

У зв'язку із зростаючою роллю екології у вирішенні гуманістичних і соціокультурних завдань пріоритет надається соціальному вихованню і залученню дітей та молоді до конкретних заходів з оздоровлення довкілля.

Повномасштабна війна росії проти України, що розпочалася на початку 2022р. призвела до руйнування освітньої інфраструктури, евакуації та припинення освітньої та навчальної діяльності в багатьох регіонах країни. Але позашкільні заклади освіти еколого-натуралістичного профілю стали справжніми пунктами незламності, виконуючи колосальну за значенням соціальну місію.

Активного розвитку набуло **екологічне волонтерство**, яке спрямоване на охорону довкілля, озеленення, відродження лісових зон і парків, допомогу безпритульним тваринам тощо.

Наприклад: з метою підтримки ініціативи Президента України Володимира Зеленського щодо заліснення України і поширення культурно-екологічного руху «Зв'язок поколінь» під гаслом «Посади дерево за себе та за свого друга, який поліг за Україну!» розпочато масову висадку дерев у областях, де не ведуться активні бойові дії.

До весняної лісокультурної кампанії Всеукраїнської акції Держлісагенства «Створюємо ліси разом» (у рамках програми Президента «Зелена країна») долучалися педагоги закладів позашкільної освіти. На Сумщині площа висадженого лісу складає 763,2 га, з яких 743,1 – це лісовідновлення, 20,1 га – ліси, які створені на нових землях.

На Львівщині понад 800 школярів закладів загальної середньої та позашкільної освіти є учасниками 46 учнівських лісництв та ланок, за якими закріплено близько 4 тисяч га лісових насаджень держлісфонду. У рамках Програми Президента України «Зелена країна» з ініціативи Львівської обласної військової адміністрації, Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства і ГО «Добро.Дій.» в області пройшла акція з висадки дерев «Ліс Перемоги». До масової акції долучилися понад 700 осіб, серед яких члени учнівських лісництв і родини вимушено переміщених осіб із дітьми. Було відтворено 352 га лісів та висаджено понад 2 млн. дерев.

Юннати України спільно з дітьми ВПОв рамках відзначення Міжнародного Дня Землі долучилися до національного проєкту (флешмобу) «Сади Перемоги». Було висаджено понад 45 тисяч дерев та кущів, впорядковано понад 120 садів, впорядковано більше 240 парків і скверів, алей, територій біля пам'ятників.

І таких прикладів багато.

Під час військової агресії, набуло поширення зоозахисне волонтерство. Бо під час війни тварини потребують допомоги так само, як і люди. На базі позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю створюються зоохостели, для тварин, які залишилися без господарів.

А серед найбільш популярних: **волонтерство на екологічній толоці** (прибиранні).

Так, здобувачі освіти обласних закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю стали активними учасниками щорічної міжнародної соціально-екологічної акції «Всесвітній день прибирання» «WorldCleanupDay», яка проходила під гаслом «Хай небо буде мирним, а Україна чистою».

Особливе місце займає участь профільних закладів позашкільної освіти у роботі **інформаційного вісника «ЕКОНАБАТ»**, на сторінках якого розміщується інформація про наслідки впливу військових дій на природу України. Робота інформаційного вісника «ЕКОНАБАТ» висвітлюється на ресурсному забезпеченні НЕНЦ.

Позашкільна освіта еколого-натуралістичного напрямку створює можливості для оволодіння дітьми та молоддю новими, специфічними знаннями, сприяє розвитку здібностей і самореалізації, формуванню екологічної культури. До того ж, крім професійної орієнтації молоді, створюються умови для наукового, творчого підходу до розв'язання проблем.

Зміст масових заходів вирізняється тематичним різноманіттям, проектним підходом і спрямований на створення особливого освітнього простору, який стимулює потребу у дітей та молоді до вивчення різних розділів біології та екології, аграрних наук, до практичної діяльності з оздоровлення довкілля.

Участь у цих заходах вимагає включення учасників у дослідницьку діяльність з вивчення екологічних проблем свого місця проживання, збереження традицій неруйнівного природокористування, а також практичну природоохоронну і проектну діяльність із збереження природного середовища, вирощування екологічної чистої сільськогосподарської продукції.

Це дозволяє дітям самостійно здобувати і застосовувати екологічні знання, формувати навички екологічно доцільної поведінки, вміння прогнозувати свої дії щодо навколишнього природного середовища, творчо мислити, розвивати емпатію.

Осмилюючи доцільність норм і правил поведінки в природі, пізнаючи моральні цінності, діти і молодь набувають досвіду у розв'язанні екологічних, соціальних і економічних проблем.

Реалізація програм заходів дає можливість їх учасникам знайти товариство однодумців (як ровесників так і дорослих), розширити межі самореалізації учнів, вихованців в різних галузях освіти, науковій і практичній діяльності, прийняти виважені рішення щодо вибору майбутньої професії.

Для учнівської та студентської молоді НЕНЦ щорічно проводиться понад **70 організаційно-масових заходів (очного-заочного типу)**. Охоплення дітей та учнівської молоді складає понад **140,5 тис.осіб на рік**.

Нареалізацію творчого потенціалу дітей та молоді спрямовані творчі конкурси дослідницького характеру: Всеукраїнський конкурс дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник», Всеукраїнський конкурс винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного напрямку, Всеукраїнський конкурс досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнський конкурс «ЕкоТехно-Україна», Всеукраїнський конкурс молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище»; Всеукраїнський чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт», III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнський форум учнівської та студентської молоді «Дотик природи», Всеукраїнський екологічний хакатон «X REALITY ECOLOGICAL HACK» (Eco-Hackathon) тощо.

Звичайно, у зв'язку із військовим станом в Україні, більшість заходів була проведена в онлайн форматі.

Проведення Всеукраїнських організаційно-масових заходів доповнюється заходами патріотичного спрямування відповідно до еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти:

- Всеукраїнський фестиваль «Україна - сад»;
- Всеукраїнський конкурс з квітникарства і ландшафтного дизайну «Квітуха Україна»;
- Всеукраїнський конкурс «Вчимося заповідувати»;
- Всеукраїнський екологічний конкурс «Мала річка моєї батьківщини»;
- Всеукраїнський конкурс «Гуманне ставлення до тварин»;
- Всеукраїнський юнацький фестиваль «В об'єктиві натураліста»;
- Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україно!»;
- Всеукраїнська дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток».

Важливою складовою задоволення освітніх потреб в сучасних умовах є розвиток профорієнтаційного напрямку. Отримані завдяки позашкільній екологічній освіті знання розглядаються як основа допрофесійної підготовки, яка дає можливість цілеспрямованому учневі продовжити навчання за обраним напрямом професійної діяльності. Так, Зльоти учнівських лісництв засвідчили ефективність орієнтування молоді на лісгосподарські професії. Майже 50 відсотків працівників лісгосподарських підприємств – колишні члени учнівських лісництв.

Набувають все більшої популярності серед школярів Всеукраїнські конкурси, а саме: колективів екологічної просвіти загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів «Земля - наш спільний дім», юнацький фестиваль «В об'єктиві натураліста». **Метою цих заходів є підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності учнівських колективів**, формування екологічної свідомості та дбайливого ставлення до природи, активізації екологічного руху в Україні, привернення уваги місцевої влади, громадських та державних організацій до існуючих екологічних проблем.

Регіональними закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю були запроваджені масові заходи, а саме:

- дитячий екофорум «Екологічні злочини воєнних подій в Україні в результаті російсько-української війни» (Житомирська область);
- толока «Хай небо буде мирним, а Україна – чистою» (Полтавська область);
- соціально-освітній проєкт «Майбутнє за ЕКОГромадою» (Сумська область);
- Літня педагогічна школа «Екологічні наслідки воєнних дій» (Чернівецька область);
- проєкт «Нащадки нескорених» (Київська область);
- релаксаційно-екологічна «Стежку здоров'я» для психолого-педагогічної допомоги дітям з використанням енергетичних властивостей природних об'єктів у відновленні психологічного, фізичного здоров'я та хронічного втомлення, спричиненого екстремальними умовами воєнного стану (Тернопільська область);
- постійно діюча виїзна еколабораторія практичних дій «Від платформи - до платформи» (Волинська область).

В залежності від безпекової ситуації в Україні, еколого-натуралістичні центри проводять екологічні експедиції, які є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Гармонійне поєднання теоретичного матеріалу з практичними дослідженнями має великий вплив на формування національної свідомості дітей та молоді. Під час експедицій діти прокладають цікаві маршрути, вивчають біологічні особливості видів місцевої флори і фауни, знайомляться з природними об'єктами, оформлюють фоторепортажі тощо.

До того ж участь в експедиціях допомагає юннатам не тільки краще пізнати природу свого краю, усвідомити особисту відповідальність за її майбутнє, а й проводити змістовні дослідження природних компонентів з подальшим оформленням звітних матеріалів для участі у Всеукраїнських проєктах, конкурсах, акціях екологічного та природоохоронного спрямування. З цією метою щороку проводяться Всеукраїнські експедиційно-польові збори команд юних екологів і натуралістів за основними профілями еколого-натуралістичного напряму позашкільної освіти (екологія, ботаніка, зоологія).

У сучасних умовах набуває актуальності проблема громадянської відповідальності особистості, яка пов'язана з необхідністю підвищення персональної відповідальності кожної людини за свій внесок у процес суспільних перетворень. Значний потенціал для формування громадянської відповідальності молоді мають **громадські дитячі екологічні об'єднання**. Однією з таких моделей є **Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» (ДЕП)**, який створений на базі НЕНЦ. ДЕП має регіональні філії, які працюють на базі ЗПО та ЗЗСО.

Розвивається **проєктна діяльність** в ЗПО – проєктування є однією з форм сучасної екологічної освіти. Учнівський екологічний проєкт – це конкретна практична справа, спрямована на розв'язання місцевих екологічних проблем, формування особистості.

Реалізуючи соціально-педагогічну концепцію екологічної освіти, НЕНЦ започаткував, на власній базі освітню платформу для закладів загальної середньої

освіти «ШКОЛА В ПРИРОДІ». Даний проєкт рекомендований для впровадження в ЗПО.

Щороку розширюється мережа учнівських об'єднань в Україні, що працюють за програмою Міжнародною програмою GLOBE. На сьогодні вона включає: **443** школи та позашкільні навчальні заклади, залучені **379** вчителів, більш ніж **4,000** учнів. За допомогою уніфікованих методів спостереження діти збирають дані про навколишнє середовище, надсилають їх у центр оброблення даних через комп'ютерну мережу Internet, отримуючи яскраві наочні зображення, побудовані на основі їхніх даних та інформації, переданої іншими школами світу, які залучені до програми

З метою підвищення професійного рівня педагогів проводяться науково-практичні конференції, форуми, методологічні і навчальні семінари, тренінги з екологічної освіти.

З метою інформаційного забезпечення діяльності ЗПО еколого-натуралістичного профілю НЕНЦ видає:

- науково-художній журнал для дітей та юнацтва «Паросток» (видається з 1994 року);
- газета «Юний натураліст»;
- науково-методичний вісник «Позашкільна освіта», «Освітній фактор».

На Telegram-каналі під назвою «Дистанційка НЕНЦ» https://t.me/education_nenc, на сайті НЕНЦ <https://nenc.gov.ua/> та на сторінці Instagram <https://instagram.com/nencoland> постійно розміщуються навчальні матеріали для здобувачів освіти у розділі «Віртуальний лекторій «Екологічна абетка».

Пріоритетні напрями розвитку позашкільної екологічної освіти:

- організація роботи різнорівневих творчих учнівських об'єднань за різними формами навчання. Запровадження дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі.

НЕНЦ працює над розробкою **навчальної програми «Militaryecology»**. Мета програми: формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про військову екологію – прикладну галузь екології, що досліджує та прогнозує екологічні наслідки воєнних дій та військової діяльності у мирний час. Дана програма може бути використана як окремий курс (розділ, окремі теми) в межах існуючих гуртків екологічного спрямування, або як окрема програма, факультативний курс тощо;

- розвиток **кібер-руху для підлітків «Future» («Майбутнє»)**.

Мета кібер-руху: покращення стану навколишнього середовища через безпечний кіберпростір; налагодження нових знайомств серед учасників через спільну ідею і мету; організація підлітків для проведення корисних івентів; створення унікального контенту.

Створення підлітками власних сторінок-блогів крізь призму «Здорова нація – майбутнє України!» на телеграм-каналі. Залучення великої кількості дітей у

просування власного телеграм-каналу і створення якісного контенту для сучасних підлітків;

- через **реалізацію проєкту «Зелений клас»**, допомога в подоланні наслідків посттравматичного стресу. Основні принципи еколого-натуралістичної позашкільної освіти засновані на безпосередньому контакті з об'єктами природи (рослини, тварини), походами, екскурсіями, експедиціями, практиками, дослідженнями, акціями та практичною роботою в природі. Саме ці види діяльності можуть значно вплинути на немедикаментозну терапію. А в поєднанні з роботою педагогічних психологів, посади яких є обов'язковими в ЗПО, це призведе до значних результатів;

- профорієнтаційна робота з професій екологічного та природоохоронного (природо відновлювального) спрямування, а відповідно отримання учнівською молоддю первинних допрофесійних компетентностей в галузі лісового господарства, рекультивациі земель тощо. ЗПО еколого-натуралістичного напрямку мають достатній досвід за зазначеною проблематикою;

- практична природоохоронна робота (в залежності від безпекової ситуації в регіонах). Створення шкілок, розсадників на базі ЗПО та ЗСО.

Директор НЕНЦ

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ